

Tekenen in de Tijd 155

10-16 juli 2022

In een recent document legt paus Franciscus uit dat de eucharistie de uitdrukking is van Jezus' verlangen zichzelf te delen. Niet wie mag worden toegelaten is de vraag, maar of iedereen zich wel weet uitgenodigd. Erik Borgman ziet het als een belangrijke en verrassende aanzet.

Op 29 juni, het feest van de apostelen Petrus en Paulus, publiceerde paus Franciscus een zogenoemde apostolische brief met de wat raadselachtige titel *Desiderio desideravi*. Het is de Latijnse vertaling van de uitspraak waarmee Jezus volgens het Lucasevangelie het Laatste Avondmaal opent op de avond voor zijn lijden en dood (Lucas 22,15). In het Grieks is de formule *Epethumia epethumèsa*, hetgeen letterlijk betekent: 'met verlangen heb ik ernaar verlangd'. De gebruikelijke Nederlandse vertaling is: 'Vurig heb ik ernaar verlangd'.

Met alles wat in hem is, verlangt Jezus ernaar om met het oog op zijn sterven met zijn leerlingen het Paasmaal te vieren en zo zijn dood te plaatsen in het perspectief van het nieuwe leven met God, waarin al zijn spreken en handelen steeds gestaan hebben. De paus maakt duidelijk dat het in zijn visie dit verlangen is dat tot op de dag van vandaag het vieren van de eucharistie gaande houdt. De eucharistie drukt Jezus' verlangen uit om zijn leerlingen steeds weer en steeds meer op te nemen in het nieuwe leven dat wordt ontsloten door zijn liefdevolle overgave. Als wij deelnemen aan de eucharistie, dan is dat mogelijk omdat Hij ons uitnodigt en gaan wij op deze uitnodiging in, of wij dit nu beseffen of niet. En het is deze voortgaande uitnodiging die de viering van eucharistie moet uitstralen. Anders gezegd, de eucharistie is niet een ritueel van de kerk. Het is de uitnodiging van de Gezalfde Jezus om in te gaan op zijn verlangen om met ons verbonden te zijn, die door hem aan de kerk is gegeven om te beheren.

Desiderio desideravi is geen leerstellig document. De paus legt niet uit hoe wij Jezus' aanwezigheid in de eucharistie onder de gedaante van brood en wijn moeten begrijpen. Dergelijke documenten hebben zijn voorgangers met enige regelmaat uitgebracht en het resultaat is samengevat in de *Catechismus van de Katholieke Kerk* (no. 1322-1419). De apostolische brief van paus Franciscus is eerder een meditatie over wat een spiritualiteit van de eucharistie zou kunnen worden genoemd. Dit is wat de paus betreft dus een spiritualiteit van uitnodiging: zich uitgenodigd weten en van daaruit zelf uitnodigen.

Dit is een opmerkelijk accent. Vaak gaat het in de Rooms-Katholieke Kerk over de vraag wie mag deelnemen aan de eucharistie. *Desiderio desideravi* begint aan de andere kant en doet de opmerkelijke uitspraak: De wereld weet het nog altijd niet, maar *iedereen* is uitgenodigd tot het bruiloftsmaal van het lam (vgl. Openbaring 19,9), het feest van de definitieve verbondenheid van God met al zijn schepselen dat in de eucharistie symbolisch wordt gevierd. De tekst gaat verder: 'We mogen ons geen moment rust gunnen als wij weten dat nog steeds niet iedereen een uitnodiging voor dit feestmaal ontvangen heeft, of dat anderen het vergeten zijn of onderweg zijn verdwaald op de kronkelpaden van het menselijk leven'. De zorg van de kerk moet niet allereerst zijn of ze niet mensen ten onrechte toegang geeft tot de eucharistie. Haar zorg moet zijn of zij niet te weinig doet om duidelijk te maken dat de uitnodiging voor iedereen is bedoeld.

Paus Franciscus heeft al vaker duidelijk gemaakt dat hij deelname aan de eucharistie niet beschouwt als beloning voor supergelovigen. De eucharistie is voedsel voor onderweg voor mensen die met alle gebrokenheid die zij bij en in zich dragen, de weg van God proberen te gaan.

Toen hij de mogelijkheden om de eucharistie te vieren in de vorm van vóór het Tweede Vaticaans Concilie, de zogenoemde Tridentijnse Ritus, vorig jaar sterk inperkte, motiveerde paus Franciscus dit vooral met een verwijzing naar de splitsing die bezig was in de kerk te ontstaan. Degenen die de Tridentijns Ritus volgen, lieten volgens hem vaak merken dat zij de liturgie van na het Tweede Vaticaans Concilie zo niet als ketters, dan toch beschouwden als op gespannen voet staand met de traditie van de kerk. Daarmee suggereren zij tevens dat de koers die de kerk met het Concilie heeft ingezet, problematisch zou zijn en haar van het rechte pad zou dreigen af te brengen. Dit is wat de paus betreft onaanvaardbaar. De zogenoemde *novus ordo*, de liturgie van na de hervormingen in de lijn van het Tweede Vaticaans Concilie, is de liturgie van de Westerse kerk, zo maakte hij vorig jaar juli duidelijk in het zogenoemde *motu proprio Traditiones custodes*. Daar valt wat hem betreft niet aan te tornen.

Desiderio desideravi laat nu zien dat de bezwaren van paus Franciscus tegen de Tridentijnse Ritus dieper gaan. Deze ritus is te gesloten, teveel naar binnen gekeerd, suggereert teveel dat deze voor ingewijden is in plaats van een manifestatie van de overmatige gulheid van Gods genade in Jezus Christus. De paus noemt dit de gnostische verleiding: de geneigdheid heil te zoeken in woorden en gebaren die alleen voor een kleine groep wetenden toegankelijk zijn en anderen tot niet-wetende buitenstaanders maken. De in zekere zin tegenovergestelde verleiding noemt de paus pelagiaans. Hij doelt daarmee op de suggestie dat wij door ons gedrag Gods liefde zouden kunnen en moeten verdienen. Deze verleiding leidt tot een prediking en een benadering van de eucharistie die moraliserend is en niet Gods barmhartigheid centraal stelt, maar suggereert dat God ons in Jezus opdraagt Gods rijk te vestigen. De eucharistie moet ons niet voorhouden dat wij of onze wereld niet goed genoeg zouden zijn, de eucharistie moet verkondigen dat God in Christus steeds opnieuw bereid is met ons en de wereld zoals zij zijn, een nieuw begin te maken. Steeds opnieuw wordt alles en worden allen uitgenodigd te komen leven in de ruimte van zijn koninkrijk, dat ophanden is.

Wat dit impliceert voor de vormgeving van de eucharistie is een vraag die *Desiderio desideravi* niet echt bespreekt. De vraag wat dit impliceert voor het beschikbaar maken van de eucharistie via woord- en communievieringen wordt in het document zelfs helemaal niet gesteld. Over deze en dergelijk vragen zullen we dus zelf verder moeten denken.

Maar we worden door paus Franciscus – en wat mij betreft niet voor het eerst! – met dit document opnieuw op het juiste been gezet. Vraag is: hoe zijn we een uitnodigende kerk en op deze manier trouw aan degene wiens uitnodiging aan de oorsprong van de kerk ligt? Het doel is niet zorgen dat we weer een zo groot mogelijke kerk worden, met zoveel mogelijk leden, maar dat wij trouw zijn aan de Gezalfde Jezus die zich niet met enkele uitverkorenen, maar met alles en allen wil verbinden. Met vurig en nog altijd aanstekelijk verlangen.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

Er is nog geen Nederlandse vertaling beschikbaar van *Desiderio desideravi*. De tekst in het Duits, Engels, Frans, Italiaans en Spaans te vinden via https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/20220629-lettera-ap-desiderio-desideravi.html.